

tussen Duin & Dijk



Natuur in Noord-Holland, Jaargang 16

2 ● 2017

Lieveheers

populair maar onbekend



● Hieroglyphenlieveheersbeestje.



● Kloppen in het riet.



● Oogvlekleiveheersbeestjes.

Veel mensen vinden kevers een beetje eng en vies. Ze dragen een imago met zich mee van vaak in het duister opererende onderkruipende gedachten die zich tegoed doen aan kadavers, mest of elkaar. Voor één groep kevers geldt dit echter niet: lieveheersbeestjes.

Lieveheersbeestjes zijn het symbool voor geweldloosheid en worden vaak kleurrijk, sympathiek of aardig gevonden. Bij de babyboeken, in het rek met ansichtkaarten en tussen het speelgoed voor kinderen, zijn naast vlinders ook lieveheersbeestjes vaak voorkomende feelgood insecten. Vreemd genoeg is er ondanks deze populariteit bij het grote publiek weinig bekend over het aantal soorten, de verspreiding en levenswijze van lieveheersbeestjes. Zelfs bij keverminnende entomologen in ons land zijn de *Coccinellidae* lang een wat vergeten groep gebleven. Als gevolg van het door EIS kenniscentrum insecten, de NEV en waarneming.nl

georganiseerd project 'lieveheersbeestjes op de kaart' begint hier verandering in te komen. Van veel lieveheersbeestjes en kapoentjes staan de stippen inmiddels duidelijk op de kaart, ook in Noord-Holland.

Uiterlijk

Lieveheersbeestjes kun je herkennen aan een combinatie van uiterlijke kenmerken, die soms echter niet allemaal even duidelijk aanwezig zijn. Het zijn meestal ronde, bolle kevers met een platte onderzijde. Ze hebben korte poten die onder het lijf opgevouwen kunnen worden. De relatief kleine kop kan onder het halsschild teruggetrokken worden. De antennes zijn vrij kort en naar

het einde toe duidelijk verdikt tot een kleine knots. De dekschilden zijn vaak helder gekleurd met een patroon van zwarte, gele, witte of soms bruine stippen of vlekken. Een aantal soorten heeft behaarde dekschilden, hieronder vallen enkele helder gekleurde soorten en de zwarte of bruine kapoentjes en nepkapoentjes. Sommige soorten zijn niet rond maar meer langwerpig, in Noord-Holland zijn dat het negentienstippelig lieveheersbeestje en het gevlekt en het ongevlekt rietkapoentje.

Levenswijze

In contrast met hun vredelievende imago zijn de meeste lieveheersbeestjes giftige, kwalijk ruikende, fanatieke jagers die hun prooi vaak levend verorberen. Die prooi bestaat vooral uit diverse soorten bladluizen en schildluizen, maar ook eitjes en kleine larven van andere insecten, inclusief die van de eigen soort worden gegeten.

beestjes



● Vloevlek lieveheersbeestje

Soort	Km-hokken	Extra informatie
Tweestippelig lieveheersbeestje	117	Kruiden en loofbomen, algemeen in de poldergebieden
Tienstippelig lieveheersbeestje	126	Veel verschillende kleurvarianten en stippenaantallen
Oogvlek lieveheersbeestje	12	Schaars in de duinen, in dennen, soms op het strand
Negentienstippelig lieveheersbeestje	67	Oevervegetaties met riet en lisdodde
Bruin lieveheersbeestje	34	In aanplant van sparren, maar ook in stedelijk gebied
Tienvlek lieveheersbeestje	66	Loofbomen, bossen en parken, vooral in de duinen
Roomvlek lieveheersbeestje	90	Allerlei biotopen, vaak op meidoorn, algemeen
Heidelie lieveheersbeestje	52	Open terrein bij naaldbos, ook soms in stedelijk gebied
Niervlek lieveheersbeestje	36	Op loofbomen, vochtige habitats, eet schildluizen
Boogvlek kapoentje	1	Zeldzaam, gevonden op tongvaren, Castricum
Ongevekt rietkapoentje	48	Oevervegetaties, algemeen
Gevlekt rietkapoentje	41	Oevervegetaties, algemeen
Hiërogyfen lieveheersbeestje	13	Zeldzaam, heideterrein, 't Gooi, Schoorl, Texel
Bosmier lieveheersbeestje	1	Zeldzaam. In 't Gooi, bij nesten van rode bosmier
Vijfstippelig lieveheersbeestje	15	Schaars in de duinen
Zevenstippelig lieveheersbeestje	457	Overal algemeen
Elfstippelig lieveheersbeestje	217	Naaldhout en coniferen, tuinen, parken, ook in de winter
Zwart lieveheersbeestje	20	Schaars in heide bij Schoorl, Petten, Callantsog en Texel
Viervlek lieveheersbeestje	169	Dennen, eiken, coniferen, overal algemeen
Meeldauw lieveheersbeestje	130	Schimmeleter, bossen, parken, tuinen, op eik en esdoorn
Aziatisch lieveheersbeestje	480	Soort met zeer veel kleurvarianties, overal algemeen
Harlekijn lieveheersbeestje	140	Algemeen in dennen, in duinen en tuinen
Ruigt lieveheersbeestje	61	Ruigten met open plekken, vooral in de duinen
Achttienvlek lieveheersbeestje	76	Duinen en aangrenzend gebied, alleen in dennen
Gestreept lieveheersbeestje	26	Dennenbossen in de kalkarme duinen
Vloevlek lieveheersbeestje	31	Duinen, parken en tuinen, vaak op eik
Schaakbord lieveheersbeestje	194	Bomen, struiken, ruigtes, algemeen in NH
Citroen lieveheersbeestje	243	Schimmeleter, algemeen op eiken en schermbloemen
Struweelnepkapoentje	132	Klein, behaard, vooral op dennen, algemeen
Graslandnepkapoentje	33	Klein, behaard, grasland, en ruigte, algemeen
Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje	32	Schaars, planteneter, vaak op zeepkruid
Zestienstippelig lieveheersbeestje	34	Schimmeleter, oevervegetatie, grassen, tuinen, ruigten



● *Figuur 1. Het aantal onderzochte km-hokken in Noord-Holland en de verspreiding en aantal gevonden soorten per hok. De symbolen staan voor 1-5, 6-10, 11-20, 21-30 en >30 soorten.*

● *De soorten lieveheersbeestjes in Noord-Holland en aantal km-hokken waarin zij zijn aangetroffen, plus extra informatie over hun leefgebied.*

● *Achttienvlek lieveheersbeestje.*

Enkele soorten zijn gespecialiseerd op schimmels of eten planten. Lieveheersbeestjes overwinteren als adult, in het winterhalfjaar kunnen dus nog veel soorten gevonden worden. De paring vindt meestal in de lente of voorzomer plaats, waarbij de vrouwtjes meestal met meerdere mannetjes paren. De paring kan enkele uren duren en het sperma van verschillende mannetjes wordt verzameld in de spermatheca van het vrouwtje, die deze mix later gebruikt voor de bevruchting van de eitjes. Hierdoor ontstaat een nogal heterogeen nageslacht, wat de rijkdom aan kleurvarianties binnen enkele soorten mede kan verklaren. De vervolgens afgezette eitjes worden regelmatig in de buurt van bladluiskolonies geplaatst. Bij veel

lieveheersbeestjes geven de larven echter een feromoon af waardoor de volwassen vrouwtjes geen nieuwe eitjes in hun omgeving afzetten, om predatie van die eieren te voorkomen. De larven hebben vier stadia die in Nederland vooral in de zomer te vinden zijn. De volgroeide larven verpoppen onder de laatste larvehuid die dan vaak verschrompeld op de pop achterblijft. De kever die na de verpoping verschijnt, is nog zacht en heeft weinig kleur. In enkele uren harden de poten en dekschilden uit en krijgt het dier de kenmerkende kleuren. De volwassen lieveheersbeestjes hebben onder de dekschilden uitvouwbare achtervleugels waarmee ze goed kunnen vliegen. Door bij goede weersomstandigheden op te stijgen

en zich met de luchtstroming mee te laten voeren, kunnen ze zich over grote afstanden verplaatsen.

Inventarisatie

Een aantal soorten lieveheersbeestjes is te vinden door de vegetatie af te zoeken. Het zevenstippelig lieveheersbeestje en het Aziatisch lieveheersbeestje zijn hier goede voorbeelden van. Soorten die gespecialiseerd zijn op bepaalde planten kunnen ook op die manier opgespoord worden. De meeste soorten kunnen gevonden worden door ze uit bomen, struiken, riet of graspolen te kloppen in een omgekeerde paraplu. Het slepen met een insectennet door graslanden en ruigten kan nog aanvullende waarnemingen opleveren. Doordat de dieren als

● Zwart lieveheersbeestje.



● Zevenstippelig lieveheersbeestje.



● Graslandnepkapoentje.



● Negentienstippelig lieveheersbeestje.



adult overwinteren, kan dit onderzoek vrijwel jaarrond plaatsvinden. In de zomermaanden kan na warm weer en een lichte oostenwind op het strand gezocht worden naar aangespoelde lieveheersbeestjes.

Soorten in Noord-Holland

Tijdens het atlasproject zijn in Noord-Holland 32 soorten lieveheersbeestjes gevonden. Een flink

aantal bleek behoorlijk algemeen voor te komen met een spreiding over zowel het Gooi, stedelijk gebied, de duinen en het achtergelegen polderland (zie figuur 1). Enkele soorten waren nieuw voor de provincie en sommige als zeldzaam betitelde soorten bleken redelijk algemeen. In de tabel op pagina 19 staan de soorten, het aantal km-hokken waarin ze gevonden zijn en is eventuele extra informatie vermeld.

Opmerkelijke vondsten Boogvlekkapoentje

Op 27 december 2015 werden in het Noord-Hollands Duinreservaat bij Castricum op de onderkant van het blad van tongvaren vier exemplaren van het boogvlekkapoentje gevonden door Luc Knijnsberg. Deze 1,5 mm grote soort staat bekend als zeldzaam op de binnenlandse zandgronden. Van de weinige vondsten die er zijn, komen er enkele van de kust en een paar uit stedelijk gebied. Die omschrijving is dus duidelijk aan een revisie toe. Goed opletten op hele kleine kevertjes levert wellicht nog meer waarnemingen op.

Hiëroglyfenlieveheersbeestje

Een fraai getekend lieveheersbeestje dat schaars voorkomt bij overgangen van heidevelden naar bos op de binnenlandse zandgronden. In 2015 en 2016 werden voor het eerst waarnemingen in de duinen gedaan nabij Schoorl en was er een waarneming op Texel (W. Kerkhof).

Zwart lieveheersbeestje

Een klein zwart lieveheersbeestje met oranje rode voorhoeken van het halsschild. Ook deze soort werd pas vrij recent gevonden in de duinen (J. van Roosmalen 2009). Ze blijkt op veel plaatsen aanwezig in heidegebieden, waarbij soms door gericht zoeken flinke aantallen gevonden werden. Van het Zwanenwater (J. Frowijn, G. Smit) tot de Verbrande Pan bij Bergen (M. Ottervanger) bleek de soort in de meeste heidevelden te vinden. In oktober 2016 volgde nog één waarneming van Texel.

Oogvleklieveheersbeestje

Deze fraai getekende grote soort staat te boek als verspreid voorkomend op de binnenlandse zandgronden en schaars in de duinen. Op 22 april 2016 vonden leden van de Strandwerkgroep regio Alkmaar echter 220 oogvleklieveheersbeestjes op het strand bij Petten. Van deze dieren waren er 85 dood maar 135 exemplaren bleken nog springlevend. Die levende dieren zijn na de telling in een Alkmaarse den gezet, de boom waar deze soort de voorkeur aan geeft.

Waarnemingen doorgeven

Hoewel er inmiddels een beter beeld van het voorkomen en de verspreiding van de lieveheersbeestjes is dan enkele jaren geleden, is er nog veel onbekend. Een groot deel van de waarnemingen zijn door een kleine groep mensen doorgegeven. Als meer natuurliefhebbers de ontmoetingen met lieveheersbeestjes invoeren op sites als telmee.nl of waarneming.nl kan het nu bestaande beeld verder verfijnd en uitgebreid worden. Wellicht zelfs met voor de provincie nieuwe soorten. Hierdoor zullen de nietsontziende bladluiseters waarschijnlijk nog populairder en bekender worden.

Wilbert Kerkhof
kerkhof01@hetnet.nl
v.d. Woudestraat 49
1815 VV Alkmaar



● Meeldauwlieveheersbeestje.
Foto: Wilbert Kerkhof.

Literatuur

- CUPPEN, J.G.M., V.J. KALKMAN, G.A. TACOMA & Th. HEIJERMAN. 2015. Veldklapper lieveheersbeestjes. Eis Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- BAUGNEE, J.Y., BRANQUART, E., MAES D. & SEGERS, S. 2011. Veldbepalingsatlas voor België en Nederland, Jeugdbond voor Natuur en Milieu, Gent.
- OLDRICH NEDVED, 2015. Ladybird beetles (Coccinellidae) of Central Europe, Academia Praha.
- <https://waarneming.nl>, projecten, Lieveheersbeestjes op de kaart